

rentei önkényes szövegközlésével. Jegyzeteiben gazdag anyagot dolgoz fel; látszik, hogy szereti tárgyát és elmerült benne. Természetesen — mint minden hasonló szövegmagyarázatban — az olvasó nem egy problémát, nevet, adatot szeretne még feldolgozva látni — de a teljesség itt csaknem elérhetetlen feladat. Mindent összevéve Merényi érdemes munkát végzett s a magyar irodalomtörténet, mely a mult század végén olyan szép eredménnyel megindult kritikai kiadásokat az utóbbi évtizedekben anynyira sajnálatosan nélkülözi, hálás lehet a Berzsenyi-szövegek lelkes kiadójának.

HARASZTHY GYULA.

*Barta János: Madách Imre, (Magyar írók. Szerk.: Eckhardt Sándor) Budapest, 1942. 8-r. 187 l.*

Barta János megoldott sarukkal közeledik Madáchhoz. A nagy magyar magányos művét önmagából talán nem is tudnók megérteni, ha a szerző őt nem mint a kései romantikának szinte egyetlen magyar képviselőjét mutatná be. Végigvezet minket a sztregovai remete életútján, de a külső fejlődésből csak annyit sejtet, amennyi az életmű, a Tragédia megértéséhez feltétlenül szükséges. Madách liberális és romantikus volt. Ez látszólag elmentés, amint ellentét a tűz és víz, a hideg és meleg, az ábránd és a valóság. De csak látszólag! Mert mélyebbre tekintve mindkettő harcot jelent, sőt még az ellenfelek is azonosak: „a feudális csökevények, a rendiség, a kiváltságok, a klerikalizmus,” — egy szóval mindkettő küzdelem az egyéni szabadság korlátjai ellen.

Érzékeny lélekkel veszi a szerző észre, hogy Madách egész élete folyamán kívülről, a sorstól várta tettei, művei igazolását. Ez azonban nem Petőfi robusztus sorskihívása volt, hanem egy aszthenikus, testben, lélekben és önbecsülésben gyenge ember csodavárása. Mivel pedig az élet sokáig adósa maradt, gögös, arisztokratikus magabazárkózása lassankint titanizmussá fejlődött. Ez a titánkodás, a csekélyebbrendűségnek kinzó, gyötrő érzése állítja szembe azokkal, akiknek kegyére pedig legjobban vágyott: a növel és a tömeggel. Ifjúkori drámáinak byroni világfájdalmát a társadalmilag és szellemileg egyenrangú növel szemben érzett szinte leküzdhetetlen gátlásai és ennek megfelelően a nő részéről jelentkező lenézés, valamint a tömeg részéről méltatlannak érzett mellőzése okozták. Pedig hatalmasan feszítik belülről a jellemző romantikus érzelmek, a barátság és a szerelem. Az elsőt hamar megtalálta, a másodíknak végleges alanya sem váratott magára soká, hogy azután boldogsága és végzete legyen. Élete tragédiája az volt, hogy sóvárgását, akkor még álig érintett hamvas idealizmusát nem méltóra pazarolta: de mi ennek az elfecsérelt érzelmkomplexumnak köszönhetjük *Az ember tragé-*

*diáját.* Lónyay Etelka, Fráter Erzsi az egyik, a költészet a másik oldalon; ebben a képben teljesedik ki Madách egyéni drámája.

A Tragédia elemzése folyamán rámutat Barta arra, hogy az eddigi magyarázók túlnagyra mintázták a Madách életművében fellelhető Hegel-nyomokat. Kétségtelen; a korában divatos hegelianizmus hatása alól ő sem tudta magát kivonni, de ez a hatás nem a tartalomban, hanem a formában jelentkezik. A Tragédia finomtollú elemzése folyamán új szemszögből ismerjük meg a személyeket: Lucifer azért kél föl az Úr ellen, hogy „rombolhasson és ledöntse Istent; Ádám fellázad az önmagában érzett isteni szikra nyomán.” Ez a madáchi „titáni arányúvá nőtt romantikus lángész lázadozása, aki szembeszáll Istennel, mert önmagában is valami istenit érez.” Ez az Ádám a tagadó Luciferrel szemben igénylő állást foglal el: a teremtés részese akar lenni „a végtelen értékteremtés pozitív kibontakozásában”. Az egész Tragédia pedig nem egyéb, mint a mindnyájunkban ott lappangó közös teremtőerő felkutatása. A Tragédia két kérdésére is vár és kap az olvasó választ Barta könyvében. Az egyik Ádám-Madáchnak, mint az emberiség örök képviselőjének helyes viszonya Istenhez, és ezen keresztül a „személyes, szellemi, mindenható Isteniség eszméjének győzelme a materializmus istentagadásán és a romantika pantheizmusra, ember- és világistenítésre hajló, immans-energetikus istenfogalmán,” másik az emberi küzdelem végső értelme: szabadság és kegyelem, azaz a boldogság. Jól látja meg a költő állásfoglalásának megváltozását a romantikához is: a tragédia tételesen a romantika ellen foglal állást, de *ahogyan* állást foglal, az mégis romantikus. És miért maradt a Tragédia tengerből kiemelkedő tártalan szirt? Azért, mert Madách életének minden kérdését beleöntötte e művébe, amit ezenkívül tudott volna mondani, az csak önmagának, s a Tragédia főkérdésének pusztá ismétlése lehetett volna.

Barta János könyve nem könnyű olvasmány. Nemcsak a szavak ugrasztóin akarja olvasóit átvezetni, hanem az eszmék mélységei fölött is. Ez okozza azután azt, hogy gyakran szinte elvontan fárasztóvá válik. Akik azonban rászánják magukat és követik Barta kalauzolása nyomán a magyar Dantét a pokol, a tisztítóhely és a megdicsőülés útvesztőibe, azok számára magabibbrendű szellemi élvezet tárul fel.

BERCIK ÁRPÁD.